

การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมผู้สูงอายุ ด้วยชุมชนเป็นฐานราก:
กรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
Creating Networks of Social Innovation for the Elderly with Communities
as Foundations: A Case Study of Chedi Hak, Mueang, Ratchaburi

รณิดา นุชนิยม^{1*} และสิรินธร สินจินดาวงศ์²
Ranida Nuchniyom^{1*} and Sirinthorn Sinjindawong²

(Received: Jun. 22, 2023; Revised: Oct. 24, 2023; Accepted: Oct. 24, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงอายุ 2) สังเคราะห์องค์ความรู้ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงอายุ และ 3) สร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ ด้วยชุมชนเป็นฐานราก ดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ลงพื้นที่ศึกษาองค์ความรู้ บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระยะที่ 2 สังเคราะห์องค์ความรู้ สังคม วัฒนธรรม จากปราชญ์ชาวบ้าน ระยะที่ 3 การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ จากตัวแทนผู้สูงอายุ และเยาวชน โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่หรือแบบก้นหมี

ผลการวิจัย พบว่า 1) องค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม แบ่งเป็น 5 ด้าน ดังนี้ ด้านอาหารและสุขภาพ ด้านศิลปหัตถกรรม ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ด้านเกษตรกรรม และด้านวิถีชีวิตชุมชน 2) ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม โดยการใช้แนวคิด P.O.I.N.T พบว่า 2.1) ปัญหา (P) ขาดเวทีในการแสดงศักยภาพของผู้สูงอายุ 2.2) โอกาส (O) มีเครือข่ายของผู้สูงอายุในการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา 2.3) ข้อมูลเชิงลึก (I) ผู้สูงอายุในชุมชนขาดปฏิสัมพันธ์กัน 2.4) ความต้องการ (N) พื้นที่ในการทำกิจกรรมที่หลากหลาย 2.5) ประเด็นที่น่าสนใจ (T) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุคนในพื้นที่ 3) ผลการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ ได้ช่องทางสื่อสารเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุด้วยชุมชนเป็นฐานรากอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่าย นวัตกรรมทางสังคม สังคมผู้สูงอายุ

¹ คณะสหวิทยาการ เทคโนโลยีและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยศรีปทุม, กรุงเทพฯ 10900

School of Interdisciplinary Technology and Innovation, Sripatum University, Bangkok 10900, Thailand

*Corresponding author, E-mail: ranida.nuch@gmail.com

² วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, กรุงเทพฯ 10900

Graduate College of Management, Sripatum University, Bangkok 10900, Thailand

ABSTRACT

The purposes of this research were to: 1) study the knowledge in the context of the area, society, and culture of the aging, 2) synthesize the knowledge, society, and culture of the aging, and 3) create a social innovation network for the aging with community as the foundation. This research was conducted by using qualitative research methodology starting with in-depth interviews. The research process was divided into 3 phases; Phase 1: visiting the area to study the knowledge from personnel of local government organizations, Phase 2: synthesize the knowledge, society, and culture from the folk philosophers, and Phase 3: creating a social innovation network for the elderly from representatives of the elderly and the youth. The researchers used snowball sampling or chain sampling.

The results show that 1) area context about knowledge, society, and culture of aging can be divided into 5 areas as follows: food and health, arts and crafts, culture and tradition, agriculture, and the way of life of the community, 2) The results of synthesize the knowledge, society, and culture by using the P.O.I.N.T concept, it was found that 2.1) Problems (P): Lack of a platform to show the potential of the elderly, 2.2) Opportunity (O): Having a network of the elderly to create wisdom, 2.3) Insight (I): Elderly in the community lack interaction, 2.4) Needs (N): Space for various activities, and 2.5) Interesting issues (T): Building relationships among the elderly in the area, and 3) Results of creating a social innovation elderly network with a channel to communicate with the community as a sustainable foundation.

Keywords: Networking, Social innovation, Aging society

บทนำ

สังคมผู้สูงอายุของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ปัจจุบันประชากรโลก ได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุแล้ว เมื่อมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป กว่าหนึ่งพันล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 14 ของประชากรโลกทั้งหมด นอกจากนี้ประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่วนใหญ่ ได้กลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ในขณะที่ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ประชากรไทยกำลังมีอายุสูงขึ้นในอัตราที่เร็วมาก ปัจจุบันประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุแล้ว ตั้งแต่ปี 2565 และในปี 2583 ประเทศไทยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปราว 12 ล้านคน โดยกรมกิจการผู้สูงอายุได้บันทึกสถิติไว้พบว่าเมื่อสิ้นปี 2565 ผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 19.21 ของประชากรทั้งหมด และ

คาดการณ์ว่าในอีกไม่เกิน 20 ปีข้างหน้า ในปี พ.ศ. 2583 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว โดยตัวเลขผู้สูงอายุของไทย จะเพิ่มมากขึ้นถึง 20.42 ล้านคน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565) ปัจจุบันประเทศไทยจึงส่งเสริมความร่วมมือด้านการสูงวัยอย่างมีศักยภาพ (Active ageing) ในภูมิภาคอาเซียน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เตรียมการรองรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุ โดยสร้างมาตรการความมั่นคงทางด้านต่างๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย

การดำเนินงานความร่วมมือในด้านผู้สูงอายุนั้น โดยการสร้าง “ความยั่งยืน” ให้กับผู้สูงอายุ โดยการสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ ด้วยชุมชนเป็นฐาน ในทางสังคมวิทยา “ชุมชน” คือ กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตและมีการติดต่อสื่อสารหรือสัมพันธ์กันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการมีถิ่นที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือมีความสนใจร่วมกัน เช่น มีอาชีพเดียวกัน ประกอบกิจการเดียวกัน มีวัฒนธรรม หรือความเชื่อร่วมกัน การเชื่อมโยงของกลุ่มผู้สูงอายุ หรือกลุ่มองค์กร (ผู้สูงอายุ) ที่สมัครใจ และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ (Knowledge sharing) แลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุดีขึ้น โดยการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย

แนวทางในการดำเนินงานการเรียนรู้วัฒนธรรมทางสังคมผู้สูงอายุ กรณีศึกษาตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ในพื้นที่ภาคกลางตอนบน ซึ่งมีบริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น และมีสถิติผู้สูงอายุ รวบรวมจากข้อมูลของกรมการปกครอง (2566) จำนวนรวมผู้สูงอายุ 178,613 คน คิดเป็นร้อยละ 20.63 โดยนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านอาหารและสุขภาพ 2) ด้านศิลปหัตถกรรม 3) ด้านวัฒนธรรมและประเพณี 4) ด้านเกษตรกรรม 5) ด้านวิถีชีวิตชุมชน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ จากตัวตนของผู้สูงอายุเป็นแกนหลัก ในการพัฒนา และการมีส่วนร่วมขององค์กรหลักในพื้นที่ อาทิ องค์กรภาคประชาชน (การดูแลจากครอบครัว การดูแลตนเองและการดูแลกันของผู้สูงอายุ/ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรอื่นๆ ที่มีความใกล้ชิด และทำให้ทราบถึงปัญหา ความต้องการแท้จริงของผู้สูงอายุ อาทิ ศักยภาพและดึงความสามารถของผู้สูงอายุมาพัฒนา โดยใช้วัฒนธรรมทางสังคมเชื่อมโยง เพื่อเรียนรู้จากกระบวนการสื่อสารซึ่งกันและกัน รวมทั้งสร้างเครือข่ายของผู้สูงอายุ โดยใช้เครื่องมือ Social media นำไปใช้กับผู้สูงอายุกลุ่มใหม่ และดำเนินการจัดกลุ่มตามความสามารถหรือความถนัดของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม โดยนำกระบวนการคิดอย่างมีคุณค่า คิดดี คิดถูกต้อง คิดเหมาะสม การคิดจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างเครือข่าย โดยกำหนดปัญหา หรือสิ่งที่ผู้สูงอายุสนใจ ที่จะศึกษาวิเคราะห์อย่างไร ที่สามารถตอบสนองความต้องการผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม

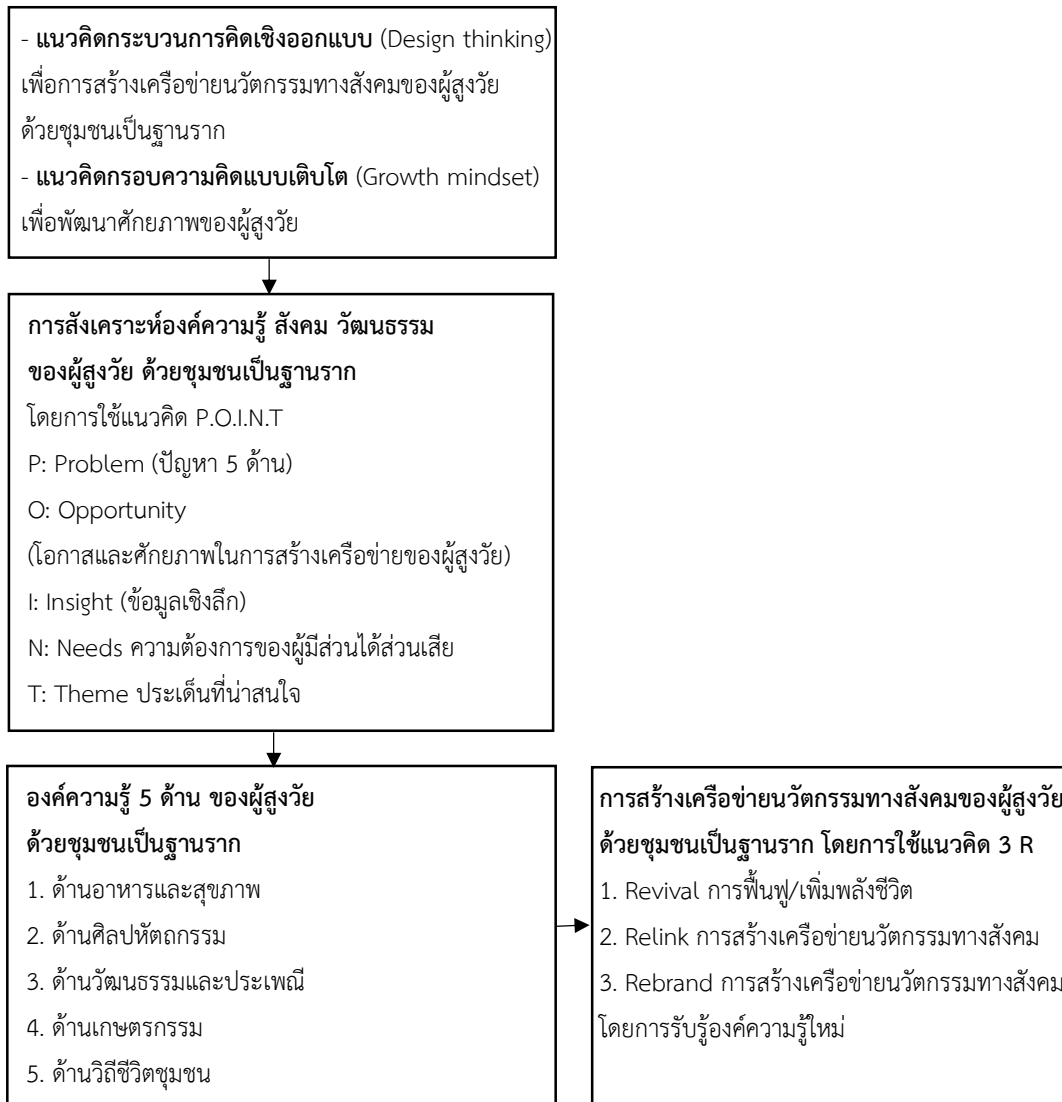
การวิจัยครั้งนี้ การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก เป็นการสร้างความเข้มแข็งของผู้สูงวัยในอนาคต จากการศึกษาจากผู้สูงวัยสามารถนำไปต่อยอดและถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำมากำหนดแนวทาง ร่วมคิดร่วมทำประโยชน์ และติดตามประเมินผล รวมถึงการนำไปสู่ทางเลือกที่มีวิสัยทัศน์ร่วมกันในชุมชน มองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง เพื่อผลประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และคุณค่าของผู้สูงวัยสามารถพึ่งพาตนเองให้เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก กรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก กรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
3. เพื่อสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก กรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก เพื่อนำมาออกแบบกระบวนการวิจัยและสร้างเครื่องมือการวิจัย เพื่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมผู้สูงวัย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านอาหารและสุขภาพ 2) ด้านศิลปหัตถกรรม 3) ด้านวัฒนธรรมและประเพณี 4) ด้านเกษตรกรรม 5) ด้านวิถีชีวิตชุมชน โดยใช้แนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ตามแนวคิดของ Stanford d. School (2010) และแนวคิดกรอบความคิดแบบเติบโตของ Dweck (2006) ในการตั้งคำถามสัมภาษณ์ และการใช้แนวคิด P.O.I.N.T สังเคราะห์องค์ความรู้ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย นำไปสู่การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย โดยการใช้แนวคิด 3 R จากองค์ความรู้ 5 ด้าน ของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก ซึ่งกรอบแนวคิดการวิจัยแสดงได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research methodology) การเลือกแนวทางเชิงคุณภาพในการวิจัยนี้ สอดคล้องกับความมุ่งหมายที่เป็นแก่นของการศึกษาที่ต้องการสร้างความเข้าใจในนวัตกรรมสังคม กระบวนการนวัตกรรมสังคมของผู้สูงวัย การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิจากผู้ที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ ของสถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ ใบรับรองเลขที่ PIM-REC 032/2564

1. วิธีวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัยด้วยชุมชนเป็นฐานราก กรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

1.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเจดีย์หัก จำนวน 1 คน ตัวแทนผู้ปฏิบัติหน้าที่ในกรมพัฒนาชุมชน จำนวน 1 คน และผู้ดูแลชุมชน ที่รับผิดชอบงานด้านการดูแลผู้สูงวัย และชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ จำนวน 1 คน

1.2 เครื่องมือการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ประกอบด้วย ข้อคำถามปลายเปิด 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงวัย เพศ อายุ เบอร์โทร Line ID (ซึ่งได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลแล้ว) และอาชีพ ส่วนที่ 2 ศึกษาองค์ความรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหา และอุปสรรค ในการดำเนินงานถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ คุณภาพเครื่องมือผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มีค่า IOC 0.5-1.0

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล จากข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์ โดยใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design thinking) และการร่วมรังสรรค์ (Co-creation) ใน 5 ด้าน

ระยะที่ 2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ แบ่งออกเป็น 1) ผู้สูงวัยในชุมชนตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน 10 คน 2) ผู้นำชุมชนเป็นกำนันและผู้ใหญ่บ้านมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ในพื้นที่ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน 2 คน

2.2 เครื่องมือการวิจัย คือ ข้อคำถามในสนทนากลุ่ม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) เพื่อใช้ในการจัดสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนมุมมอง ประสบการณ์ของผู้สูงวัยตามศักยภาพ บริบทชุมชน คุณภาพเครื่องมือผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มีค่า IOC 0.5-1.0

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลด้วยวิธีการลงพื้นที่จัดสนทนากลุ่ม แลกเปลี่ยนมุมมอง ประสบการณ์ของผู้สูงวัย ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยการใช้แนวคิด P.O.I.N.T (Problem, Opportunity, Insight Needs, Theme) และมีการสังเกต ถ่ายภาพพร้อมบันทึกเสียง ซึ่งมีการจัดข้อมูล ดังนี้ ปัญหาองค์ความรู้ บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย โอกาสและศักยภาพในการสร้างเครือข่ายของผู้สูงวัย ความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประเด็นที่น่าสนใจ และข้อมูลเชิงลึก สามารถนำมาสรุปองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย

ระยะที่ 3 การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก

3.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนเยาวชนจากนักศึกษาจากมหาวิทยาลัย ศรีปทุม จำนวน 10 คน และตัวแทนผู้สูงวัยจากชมรมในประเพณีวันสงกรานต์และวันผู้สูงอายุ จำนวน

50 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) โดยเทคนิคลูกโซ่ หรือก้อนหิมะ (Chain sampling or snowball)

3.2 เครื่องมือการวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมในประเพณีวันสงกรานต์และวันผู้สูงอายุ และสร้างกลุ่ม Line และ Facebook ในการสื่อสารข้อมูล คุณภาพเครื่องมือผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มีค่า IOC =0.5-1.0

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ประสานงานกับชุมชน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมในประเพณีวันสงกรานต์และวันผู้สูงอายุ ร่วมกับเยาวชน เพื่อสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย ได้แก่ การฟื้นฟู/เพิ่มพลังชีวิต (Revival) การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม (Relink) และการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม โดยการรับรู้องค์ความรู้ใหม่จากศักยภาพของผู้สูงวัย (Rebrand) โดยการจัดทำสื่อออนไลน์

2. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเทคนิคการจัดกลุ่มข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และเอกสารที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ในทุกประเด็นของการศึกษาองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก กรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เพื่อใช้เป็นข้อมูลศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก กรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ 1) การศึกษาองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย 2) ผลการศึกษาจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ สังคม วัฒนธรรม 3) ผลการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลศึกษาองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย

ด้านบริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย โดยใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design thinking) และการร่วมรังสรรค์ (Co-creation) ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ในการค้นหาภูมิปัญญาหรือปัญหาของภาพรวมในการสร้างนวัตกรรมทางสังคม และแนวทางในการจัดการ ซึ่งต้องสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม ในตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี รวมทั้งยังเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายและให้คุณค่ากับผู้สูงวัยอีกด้วย

การวางแผน และเตรียมการออกแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย ประกอบด้วย กรอบขององค์ความรู้ บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของ ผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก ในด้านการแก้ปัญหา การสร้างความหมาย และเหตุผลของโครงการ ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.1 การกำหนดกรอบขององค์ความรู้ บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของ ผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี 5 ด้าน คือ ด้านอาหารและสุขภาพ ด้านศิลปหัตถกรรม ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ด้านเกษตรกรรม และด้านวิถีชีวิตชุมชน

1.2 การสำรวจและการเก็บข้อมูล ในการกำหนดกรอบประเด็นที่กำหนดใน 1.1 ในการสร้างเครือข่ายจากมุมมองของผู้สูงวัย โดยมีเป้าหมายในการหาข้อมูลเชิงลึก (Insight) จากการลงพื้นที่ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลองค์ความรู้/ภูมิปัญญา บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย 5 ด้าน

องค์ความรู้	ภูมิปัญญา
1. ด้านอาหารและสุขภาพ	ภูมิปัญญาการถนอมอาหาร อาทิ ตะลิงปลิงแช่อิ่ม และน้ำพริกตะลิงปลิง และการทำขนมไทย อาทิ ทองม้วน หรือทองม้วนสอดรสมะพร้าว ขนมเทียน สาคุ ปลากริมไข่เต่า ฟักทองต้มกะทิ ข้าวหลาม ข้าวเหนียวแดง และการทำอาหารวันเส้นต้มกะทิ (หอมแดง+กระเทียม), แกงเหลียง (กะทิ+พริกแกง), แกงอ่อมข้าวคั่ว (ปลาตุก+ชะอม) เกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นประเพณีพื้นบ้านในวันสงกรานต์ ด้านสุขภาพ นำสมุนไพรจากพันธุ์พืช มาทำเป็นผลิตภัณฑ์ ได้แก่ สบู่ฟักข้าว แชมพูอัญชัน ฯลฯ เป็นต้น
2. ด้านศิลปหัตถกรรม	ส่วนใหญ่งานด้านศิลปหัตถกรรมในตำบลเจดีย์หัก ได้แก่ ภูมิปัญญา การทำเตาอั้งโล่ ยังเป็นการปั้นเตา โดยใช้ดินผสมขี้เถ้า ภูมิปัญญาการปั้นเครื่องปั้นดินเผา โดยการปั้นอาจจะมีแป้นพิมพ์หรือแป้นหมุน ใช้สำหรับขึ้นรูปแจกัน โถง อ่าง หม้อ ครก กระจ่าง ฯลฯ เป็นต้น และภูมิปัญญาการปั้นโอ่งมังกร ปั้นโอ่งลายมังกร (มังกรหนุน, มังกรตาแดง, มังกรพันลั่น) หรือ การทำกระถางแดง, กระถางบัว ซึ่งกระบวนการทำนั้นใช้เนื้อดินที่มีความแตกต่างกัน (ดินเนื้อเหลือง) ต้องมีกระบวนการหมักก่อน และตำบลบ้านเจดีย์หักจะมีภูมิปัญญางานหัตถกรรม และงานจักสาน
3. ด้านวัฒนธรรมและประเพณี	ประกอบไปด้วยคนในชุมชนหลายเชื้อชาติ อาทิ คนไทยภาคกลางพื้นถิ่น ชาวไทยลาวโซ่ง และชาวไทยยวน ทำให้มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่างมีความหลากหลาย โดยเฉพาะการเล่นหรือกิจกรรมในท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมและประเพณี เช่น การแห่นาค ประกอบแถววงกลองยาว การทอดกฐิน การตักบาตรเทโว ทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา การแห่ขันหมาก การแต่งงาน ฯลฯ รวมทั้งการเล่นพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตและวิถีชีวิต เช่น การแข่งขันวัวลานหลังฤดูเก็บเกี่ยววัว และประเพณีลงแขกทำนาเกี่ยวข้าว และอื่นๆ เป็นต้น
4. ด้านเกษตรกรรม	ด้านเกษตรกรรมจากการเพาะปลูกข้าว พืชไร่ พืชผัก พืชสวนครัว และผลไม้ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการทำนาเป็นหลักด้านการประมง มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ อาทิ กบ, ปลาน้ำจืด, กุ้งขาว รวมทั้งปลาสวยงาม เป็นต้น ด้านปศุสัตว์ ได้แก่ สุกร (หมู) ซึ่งมีคนเลี้ยงจำนวนมากในการประกอบการอาชีพ และกระจายทั่วไปอยู่ในตำบลเจดีย์หัก นอกจากนี้อำเภอเมืองราชบุรีเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่มีการเลี้ยงสุกร รองลงมาคือ การเลี้ยง ไก่ ไก่เนื้อ และเป็ดที่เพาะเลี้ยงเป็นรายย่อยๆ ในท้องที่เกือบทุกตำบล

ตารางที่ 1 (ต่อ)

องค์ความรู้	ภูมิปัญญา
5. ด้านวิถีชีวิตชุมชน	ประชากรส่วนใหญ่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเจดีย์หักประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย อุตสาหกรรมผลิตเครื่องปั้นดินเผา และโรงงานต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ มากกว่าคนละ 1 อาชีพ ปัจจุบันประกอบอาชีพรับจ้าง เป็นคนงานในสถานประกอบการประกอบไปด้วย โรงโอบ โรงงานทอผ้า โรงงานคอนกรีต และสถานประกอบการอุตสาหกรรมขนาดย่อม ไปจนถึงขนาดใหญ่อื่นๆ

2. ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม

การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บสำรวจข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ แสดงการสังเคราะห์ ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ สำรวจ การสนทนากลุ่มปราชญ์ชาวบ้านผู้สูงวัย ตำบลเจดีย์หักอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยการใช้แนวคิด P.O.I.N.T ซึ่งมีการจัดข้อมูลเป็น 5 หมวดหมู่ มีรายละเอียด ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากบริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม โดยการใช้แผนผัง P.O.I.N.T

องค์ความรู้ บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม	ปัญหา (Problem)	โอกาส (Opportunity)	ข้อมูลเชิงลึก (Insight)	ความต้องการ (Needs)	ประเด็นที่น่าสนใจ (Theme)
1. ด้านอาหาร และสุขภาพ	- ไม่มีเวทีในการ แสดงศักยภาพ	มีเครือข่ายของ ผู้สูงวัยในการ	- ผู้สูงวัยในชุมชน ขาดปฏิสัมพันธ์กัน	ต้องการพื้นที่ ในการทำ	- การสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างผู้สูงวัย
2. ด้านศิลปะหัตถกรรม	ของผู้สูงวัย	สร้างสรรค์	- ขาดกิจกรรม	กิจกรรม	- คนในชุมชน
3. ด้านวัฒนธรรม และประเพณี	- ขาดพื้นที่พบปะ สำหรับผู้สูงวัย	ภูมิปัญญา ทั้ง 5 ด้าน	อย่างต่อเนื่องให้กับ ผู้สูงวัย	ที่หลากหลาย	- กิจกรรมที่หลากหลาย ให้กับผู้สูงวัยที่จัดขึ้น
4. ด้านเกษตรกรรม	- คนในพื้นที่		- ไม่มีแรงจูงใจ		อย่างสม่ำเสมอ
5. ด้านวิถีชีวิตชุมชน	บางส่วนไม่ สามารถเข้าถึง ผู้สูงวัยได้		ในการเข้าถึงกลุ่ม ผู้สูงวัย มองเพียง “แค่ผ่าน” ไม่มอง “คุณค่า” ของ ผู้สูงวัยอย่างแท้จริง		

หมายเหตุ: ข้อมูลข้างต้นเป็นเพียงบางส่วนของผลการสังเคราะห์ข้อมูลเท่านั้น

3. ผลการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานราก

ผลการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย ทีมผู้วิจัยพบว่า การสร้างเครือข่าย นวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย จากแนวคิด การฟื้นฟู/เพิ่มพลังชีวิต (Revival) การสร้างเครือข่าย

นวัตกรรมทางสังคม (Relink) และการรับรู้องค์ความรู้ใหม่จากศักยภาพของผู้สูงอายุ (Rebrand) โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การฟื้นฟู/เพิ่มพลังชีวิต (Revival) พบว่า ผู้สูงอายุร่างกายร่วงโรยตามกาลเวลา สิ่งที่พบคือ ผู้สูงอายุ “ติดสังคม” เป็นผู้สูงอายุที่แก่กล้า กล้าแบกกล้าหาญ และแก้ไข แก้แบบมีองค์ความรู้ ซึ่งนำเคารพยกย่อง นำภาคภูมิใจ และนำไปเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลาน สร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุแบบใหม่ นวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนไป ดังคำกล่าวที่ว่า

“เมื่อก่อนชุมชนตำบลเจดีย์หักเป็นชุมชนทางการเกษตรที่สำคัญ แต่ภายหลังน้อยลงขาดแคลนแรงงานและเกษตรกรรมรุ่นใหม่ คนรุ่นใหม่นิยมเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ อีกทั้งเกษตรกรและชาวบ้านต้องเรียนรู้ทักษะและองค์ความรู้ด้านการเกษตร ทำให้ชุมชนเจดีย์หักกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ เพราะมีประชากรอายุมากกว่า 60 ปี ขึ้นไป จึงมีการจัดการประชุมผู้สูงอายุทุกๆ เดือน เพื่อสร้างกิจกรรมร่วมกัน”

การทำให้ชุมชนของผู้สูงอายุตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี กลับมามีพลังมีศักยภาพของความเป็นผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมให้วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ สร้างเครือข่าย สร้างสังคม ให้กับ ผู้สูงอายุ และคนในชุมชนที่เข้ามาในพื้นที่ที่มีความหลากหลายมากขึ้น เพิ่มกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ รวมทั้งมีส่วนร่วมกับเยาวชน เพื่อทำให้คนในชุมชนใช้เวลาและใช้สังคมร่วมกันมากขึ้น

3.2 การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม (Relink) การสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุให้เกิดสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สูงอายุในชุมชนและผู้สูงอายุในและนอกชุมชนตำบลเจดีย์หัก จังหวัดราชบุรี ตัวแทนชุมชน เล่าว่า

“การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม สังคมก็ต้องเปิดโอกาส และสร้างพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน เพื่อใช้ในการแสดงพลังความสามารถ และศักยภาพในการนำเสนอกลุ่มผู้สูงอายุที่ติดสังคม อาจจะต้องอาศัยการสร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนในชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ให้ผู้สูงอายุเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม”

ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่ในชุมชน บรรยากาศ หรือสิ่งแวดล้อมในการสร้างสรรค์กิจกรรมของผู้สูงอายุเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงภูมิปัญญา หรือสินค้าและบริการ ภูมิปัญญาที่มีศักยภาพและคุณค่าของผู้สูงอายุที่กระจายอยู่ทั่วชุมชน ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

3.3 การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม โดยการรับรู้องค์ความรู้ใหม่ (Rebrand) การสร้างเครือข่ายสังคมสำหรับคนรุ่นใหม่ เยาวชนให้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้เกิดทัศนคติ ในการรับรู้เชิงบวก และอยากเดินทางมาเรียนรู้ภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์โดยกลุ่มผู้สูงอายุเมืองราชบุรี ด้วยการสร้างภาพลักษณ์ ในรูปแบบการสร้างแพลตฟอร์ม (Platform) โดยการตั้งชื่อเพจ เฟสบุ๊ก (Facebook) และอินสตาแกรม (Instagram) โดยการสร้างภาพลักษณ์ ตุ๊กตาสัญลักษณ์ (Mascot) หรือออกแบบตราสัญลักษณ์ (Logo) เพื่อเชื่อมคนในชุมชนและคนนอกชุมชน รวมทั้ง

พัฒนาการข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนผู้สูงอายุ การคัดเลือกแนวคิดในการสร้างแนวคิดเพื่อสร้างเครือข่ายทีมงานผู้วิจัยและทีมผู้เชี่ยวชาญ ได้ร่วมกันคัดเลือกแนวคิด และแสดงความคิดเห็น เรื่องการตั้งชื่อ การออกแบบตราสัญลักษณ์ หรือโลโก้ (Logo) และการสร้างภาพลักษณ์ด้วยตุ๊กตาสัญลักษณ์ (Mascot) ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การสร้างภาพลักษณ์ โดยออกแบบตราสัญลักษณ์โลโก้ (Logo) ตุ๊กตาสัญลักษณ์ (Mascot) ที่มา: รณิดา นุชนิยม, 2564

สรุปการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ การพัฒนาและทดสอบแนวคิดการสร้างเครือข่ายหลักในกระบวนการนวัตกรรมทางสังคม โดยจัดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามลักษณะองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุด้วยชุมชนเป็นฐานราก คือ ทีมผู้สูงอายุแกนนำ และผู้สูงอายุในชุมชนเปรียบเสมือนทีมทำงานเป็นหัวเรือใหญ่ การดำเนินการแต่ละขั้นตอนในกระบวนการนวัตกรรมทางสังคม ข้อมูลจาก กรณีศึกษาตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รวมตัวกันขึ้น ด้วยความสมัครใจ โดยมีแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ทำให้ชุมชนของผู้สูงอายุขยายไปวงกว้าง นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ยังแสดงให้เห็นว่าทีมผู้สูงอายุแกนนำกับผู้สูงอายุในชุมชน มีการบูรณาการนวัตกรรมทางสังคมที่ ต้องมีการทำงานร่วมกัน และส่งเสริมและสนับสนุนให้คนทุกช่วงวัยเห็น “เป้าหมาย” แทนการ “มองผ่าน” รวมทั้งคุณภาพชีวิตของคนทุกช่วงวัยมีคุณภาพที่ดี

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. องค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ จังหวัดราชบุรี แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ข้อมูลจากตัวแทนผู้แทนหน่วยงานราชการ กรมพัฒนาชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ 1) ด้านอาหารและสุขภาพ 2) ด้านศิลปหัตถกรรม 3) ด้านวัฒนธรรมและประเพณี 4) ด้านเกษตรกรรม 5) ด้านวิถีชีวิตชุมชน

2. ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม โดยการจัดหาความรู้จากแหล่งพื้นที่ ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม และค้นหาศักยภาพของผู้สูงวัยในตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยการใช้แนวคิด P.O.I.N.T ปัญหา (P) คือ ไม่มีเวทีในการแสดงศักยภาพของผู้สูงวัย ขาดพื้นที่พบปะสำหรับผู้สูงวัย คนในพื้นที่บางส่วน ไม่สามารถเข้าถึงผู้สูงวัยได้ โอกาส (O) คือ มีเครือข่ายของผู้สูงวัย ในการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ข้อมูลเชิงลึก (I) คนในผู้สูงวัยชุมชนขาดปฏิสัมพันธ์กัน ขาดกิจกรรม อย่างต่อเนื่องให้กับผู้สูงวัย ไม่มีแรงจูงใจในการเข้าถึงกลุ่ม ผู้สูงวัย มองเพียง “แค่ผ่าน” ไม่มอง “คุณค่า” ของผู้สูงวัย ความต้องการ (N) ต้องการพื้นที่ในการทำกิจกรรมที่หลากหลายประเด็นที่น่าสนใจ (T) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงวัย คนในชุมชน กิจกรรมที่หลากหลายให้กับผู้สูงวัย ที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

3. ผลการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การออกแบบนวัตกรรมทางสังคม ตามศักยภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานรากอย่างเหมาะสม โดยการวางแนวทางการสร้างเครือข่าย จัดทำช่องทางสื่อออนไลน์ ได้แก่ Facebook Page, Line และ Weblog ในการสร้างเครือข่ายผู้สูงวัย เพื่อเป็นช่องทางสื่อสารการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของ ผู้สูงวัย การสร้างจากแนวคิดที่ค้นหาและศึกษาในการจัดการความรู้จากศักยภาพของผู้สูงวัย ซึ่งได้แนวทางหลักการในการจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือในการสร้างช่องทางในการออกแบบตามแพลตฟอร์มออนไลน์ต่างๆ และพัฒนาเครือข่าย เพื่อนำเสนอภูมิปัญญา และแนวคิดของผู้สูงวัย ในรูปแบบสื่อออนไลน์ และได้เครือข่ายเพื่อพัฒนาด้วยการจัดการความรู้ ให้เป็นที่รู้จักในศักยภาพของผู้สูงวัยที่มีคุณค่าจากความสามารถ รวมทั้งการพัฒนาการสร้างเครือข่ายเพื่อประเมินต้นแบบช่องทางสื่อออนไลน์ รวบรวมความคิดเห็น เกี่ยวกับผลลัพธ์ที่ได้ ทั้งข้อดีและข้อไม่ดี เป็นแนวทางในการพัฒนาการสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผล

จากการวิจัย การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมผู้สูงวัย ด้วยชุมชนเป็นฐานรากกรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี สามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. การศึกษาองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัย 5 ด้าน การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงวัยตามแนวคิด Growth Mindset เป้าหมายสุดท้ายของการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม คือ การสร้างผู้สูงวัยเพื่ออนาคต เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงวัยให้มีใจรักหรือความสนใจที่จะเรียนรู้ สามารถ และพัฒนาการจัดการองค์ความรู้บริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมของผู้สูงวัยได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องผลการวิจัยของศาสตราจารย์ คาร์อลเดวีค (Dweck, 2006) สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ของผู้สูงวัยตามแนวคิด Growth Mindset นั้นมีบทบาทสำคัญ และส่งผลเปลี่ยนแปลงทางบวกต่อแรงจูงใจและพฤติกรรมของผู้สูงวัย สังเกตเห็นได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์

และเก็บข้อมูลจากการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ (Co-creation) ก่อนการลงพื้นที่ผู้สูงวัยไม่ทราบถึงองค์ความรู้ของบริษัท สังคม วัฒนธรรมของพื้นที่ แต่หลังจากที่ได้พัฒนาตามแนวคิด Growth mindset ผู้สูงวัยแสดงถึงความตั้งใจและสามารถอธิบายรายละเอียดถึงองค์ความรู้ในการเรียนรู้จากกลุ่มเสวนาร่วมกัน ทำให้แนวคิดกรอบความคิดแบบเติบโตนั้นให้ผลลัพธ์อย่างแท้จริง ผู้สูงวัยรับรู้ถึงคุณค่าของตนเอง และมีแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์สินค้าและบริการ หรือกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงวัยในการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดและพัฒนาพื้นที่ด้วยชุมชนฐานรากอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ บริษัทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม โดยการจัดหาความรู้จากการลงพื้นที่ ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม และค้นหาศักยภาพของผู้สูงวัยในตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design thinking) ด้วยแนวคิดหลักการพัฒนา P.O.I.N.T ในรวบรวมปัญหา โอกาส ข้อมูลเชิงลึก ความต้องการ ประเด็นที่น่าสนใจ รวมถึงข้อเสนอแนะที่เกิดประโยชน์และสร้างคุณค่าให้กับพื้นที่ โดยใช้การเสนอประเด็นและการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์โดยมีผู้สูงวัยเป็นศูนย์กลาง เน้นการลงพื้นที่สัมภาษณ์และเรียนรู้จากพื้นที่จริง จากการศึกษาของไปรมา อิศรเสนา ณ อยุธยา และชูจิต ตรีรัตนพันธ์ (2561, น. 17) การคิดเชิงออกแบบเป็นการสร้างประสบการณ์จากมุมมองที่แตกต่าง โดยการออกแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นหนึ่งในแนวทางให้ผู้สูงวัยทุกคนมีส่วนร่วมในการสนทนา และงานวิจัยของอุทิศ บำรุงชีพ และคณะ (2565) พบว่า รูปแบบศูนย์วิจัยนวัตกรรมและการฝึกอบรมเพื่อสืบสานภูมิปัญญาสำหรับผู้สูงวัยสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 5Cs คือ 1) แนวคิดของศูนย์ “พุดพลัง สร้างสุข” 2) เทคโนโลยีสื่อสารเพื่อเชื่อมต่อเครือข่ายชุมชนแบบยืดหยุ่น 3) การศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต 4) พัฒนางานวิจัยและต่อยอดภูมิปัญญาร่วมกับภาคีเครือข่าย 5) ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาและเป็นพี่เลี้ยง ทั้งนี้การสร้างวัฒนธรรมการคิดสร้างสรรค์และการสร้างนวัตกรรมทางสังคมในกลุ่มผู้สูงวัย ซึ่งเกิดจากการร่วมมือกันของการทำงานเป็นทีมระหว่างกลุ่มผู้สูงวัย และการแลกเปลี่ยนข้อมูลองค์ความรู้และความคิดภายในชุมชนร่วมกัน จากการทำงานออกแบบที่เริ่มต้นใจทศจากความเข้าใจมนุษย์อย่างลึกซึ้ง โดยการเก็บข้อมูลผู้สูงวัยเพื่อปรับพัฒนางานออกแบบตลอดกระบวนการ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด ทำให้สามารถเอื้อ ให้ใช้ประโยชน์จากผู้สูงวัยในชุมชนตำบลเจดีย์หักอย่างเต็มศักยภาพอีกด้วย

3. การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม ด้วยชุมชนเป็นฐานราก กรณีศึกษา ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้าร่วมกิจกรรม หรือเวทีเสวนานั้น ถ้ามาจากกลุ่มเดียวกันหมด เป็นข้อจำกัดหนึ่งที่ทำให้เกิดการไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย อาจส่งผลต่อองค์ความรู้ หรือข้อมูลในการถ่ายทอดได้ ซึ่งผลวิจัยของพระมหาสุเทพ สุพนทิตโต (2562) สังคมไทยยังถือได้ว่าเป็นสังคมที่ขาดการจัดการความรู้ เชิงบูรณาการเพื่อการพัฒนาศักยภาพ

ของผู้สูงวัย รวมทั้ง ในมิติของการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และถ่ายทอดปัจจัยความสำเร็จตลอดจน แนวทางการขยายพื้นที่เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันในอนาคต และงานวิจัย สิริจันทร์ สินจินดาวงศ์, รัตดา นุชนิยม และกรกฎ ผกาแก้ว (2565) พบว่า การจัดการเผยแพร่ภูมิปัญญาของผู้สูงวัย ในพื้นที่จังหวัด ปทุมธานี ผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะการเผยแพร่ภูมิปัญญาของผู้สูงวัยในแต่ละ ด้านเป็นส่วนที่ต้องขับเคลื่อน เพื่อสร้างให้เกิดกลไกบูรณาการภาคส่วนงานต่างๆ ให้สามารถส่งเสริม พื้นที่การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับสังคมผู้สูงวัย โดยมีแนวทางในการส่งมอบความรู้ภูมิปัญญา ไปสู่เยาวชน ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ มีการจัดศูนย์การเรียนรู้ทั่วประเทศ สร้างเครือข่ายและความ ร่วมมือกับหน่วยงาน ในพื้นที่โดยผู้สูงอายุมีส่วนร่วม เพื่อยกระดับและเป็นมาตรการรองรับในมิติสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของบริบทพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม ของผู้สูงวัยในสังคมไทยทุกพื้นที่ ทั่วภูมิภาคในประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้

การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมได้นั้น ควรมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทุกขั้นตอนของกระบวนการ ควรสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้สูงวัยที่มีความหลากหลาย เพราะผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย ที่เข้าร่วมกิจกรรม หรือเวทีเสวนานั้น ถ้ามาจากกลุ่มเดียวกันหมด เป็นข้อจำกัดหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย อาจส่งผลต่อองค์ความรู้ หรือข้อมูล ในการถ่ายทอดได้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยให้องค์กรภาคประชาสังคม ภาคเอกชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้สูงวัย คนในชุมชนทั่วไปมีโอกาสร่วมสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคม ผู้สูงวัยที่มีศักยภาพ และร่วมในการนำองค์ความรู้และทัศนคติของผู้สูงวัยไปต่อยอดและขยายผล เพื่อเกิดประโยชน์ในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าของผู้สูงวัย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้สูงวัยยังมีคุณค่าและมากด้วยประสบการณ์ ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอด สู่เยาวชนรุ่นใหม่ โดยการจัดกลุ่มใช้กิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อดำเนินกิจกรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (เวทีแลกเปลี่ยนความรู้) และการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมของผู้สูงวัย อย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการตั้งศักยภาพของผู้สูงวัย เน้นการสร้างกิจกรรม ร่วมกัน การระดมความคิดในการสร้างสรรค์กิจกรรมให้กับผู้สูงวัย จากหน่วยงานภาครัฐและ ภาคเอกชน หรือองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรมีหน่วยงานไปสำรวจ ติดตาม และจัดกิจกรรม ชมรมผู้สูงวัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ 2564

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2566). *จำนวนผู้สูงอายุไทยจำแนกตามจังหวัด*. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2566, จาก https://www.dop.go.th/th/statistics_side?content=1&sub=2
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2565). *สถิติผู้สูงอายุไทย ปี 2565*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2566, จาก <https://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/1962>
- ไปรมา อิศรเสนา ณ อยุธยา และชูจิต ตรีรัตนพันธ์. (2560). *Design thinking: Learning by doing การคิดเชิงออกแบบ: เรียนรู้ด้วยการลงมือทำ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC).
- พระมหาสุเทพ สุพัฒน์โต และคณะ. (2562). การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาทภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 8(1), น. 1-10.
- สิรินธร สิ้นจินดาวงศ์, รณิดา นุชนิยม และกรกฎ ผนึกแก้ว (2565). การจัดการเผยแพร่ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี ผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์. *วารสารสหศาสตร์ ศรีปทุม ชลบุรี*, 8(2), น. 52-64.
- อุทิศ บำรุงชีพ, พัทธวีภา โพธิ์ศรี, สัตตาวลัย พุทธรักษา, อรพินท์ หลีกแหลม, ศราวิน เทพสถิตย์ภรณ์, ปริญญา เรืองทิพย์ และกนก พานทอง. (2565). การพัฒนารูปแบบศูนย์วิจัยนวัตกรรม และฝึกอบรมเพื่อสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในเขตพัฒนาพิเศษ ภาคตะวันออก. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 4(2), น. 189-204.
- Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. New York: Random House.
- Standford, d. School. (2010). *An Introduction to Design Thinking PROCESS GUIDE*. CA: Institute of Design at Stanford.